

Kääntäjien kouluttajat Alicen alasimessa

Kaisa Koskinen
University of Tampere

<https://doi.org/10.61200/mikael.137738>

Abstract

Twelve translation teachers from all Finnish universities offering translator training participated in a four-day literary translation workshop in Urjala in August 2023. The workshop was funded by the Finnish Cultural Foundation and organized by Alice Martin, a renowned editor of translated literature and herself also a literary translator. Following the same model as the many workshops she has previously offered to professional literary translators, the workshop mainly consisted of intensive group discussions on preprepared translation assignments. The participants also heard up-to-date lectures of literary translators' work by the two representatives of the Literary Translators' Branch of the Union of Journalists in Finland (KAOS), Riina Vuokko and Jaakko Kankaanpää, and the participants exchanged views on current issues in practice and research. The workshop will benefit future students as teachers bring their new knowledge into the classrooms.

Keywords: literary translation, workshop, translation teachers, practice-academia dialogue

Avainsanat: suomentaminen, kirjallisuuden kääntäminen, työpaja, kääntämisen opettajat, kentän ja yliopiston vuoropuhelu

1 Taustaa

Kustannustoimittaja Alice Martin on jo monien vuosien ajan järjestänyt kirjallisuuden suomentajille intensiivisiä monipäiväisiä retriittityöpajoja, joissa suomentajat ovat terävöittäneet käännoistyökalujaan ja kielentajuaan ja samalla vaalineet ammatillista yhteisöllisyyttä. Syksyllä 2022 kommentoin spontaanisti Alicen somepäivitykseen, että olisi hienoa järjestää joskus sellainenkin Alicen alasin -kurssi, jonka kohderyhmänä olisivat kääntäjien kouluttajat. Alice arveli, että olisin ehkä ainoa kiinnostunut, mutta itse olin varma, että moni muukin halusi mukaan. Ja niin aloitimme suunnittelun.

Opettajille suunnatun työpajan johtoajatukseksi oli vahvistaa opettajien käsitystä siitä, mitä luova kaunokirjallinen käännoistyö on. Viime vuosinahan kouluttajien huomio on suuntautunut paljolti kielipalvelualan muutoksiin ja kaiken aikaa kehittyvään käännoisteknologiaan. Edelleen - ja itse asiassa yhä enemmän - tarvitaan kuitenkin myös

kielen nyansseja hiovaa koulutusta ihmiskääntäjille ja luottamusta siihen, että automaatio ei korvaa ainutkertaista taiteellista otetta ja tuntumaa elävään kieleen.

Työpajan tavoitteena oli sekä opettajien omien taitojen kartuttaminen että opetuksen kautta opiskelijoille kertautuvat hyödyt. Vaikka suomentajat eivät aina ole muodollisen kääntäjäkoulutuksen saaneita, suurella osalla alalle tulijoista on kuitenkin yliopistotaustaa. Siksi on tärkeää, että kääntäjiä kouluttavat ovat selvillä työn luonteesta ja vaatimuksista. Yksi keskeinen tavoite olikin ajantasaisen tiedon antaminen suomentamistyön prosesseista ja suomentajien toimeentulosta. Lisäksi käännokskurssien suomennosharjoitukset ovat tärkeitä kielitajun herättäjiä myös niille, jotka päätyvät töihin muiden tekstilajien pariin.

Yhdeksi työpajan tavoitteeksi asetimme suunnittelussa ammattiryhmien välisen avoimen keskustelun. Mukaan järjestäjäksi tuli kääntäjien ammattiosasto KAOS ry ja kouluttajiksi Alice Martinin lisäksi kaksi pitkän linjan ammattilaista, Riina Vuokko ja Jaakko Kankaanpää. Suomen Kulttuurirahaston tuella ”Alicen alasin kääntämisen opettajille” toteutui Urjalan Metsälinnassa 23.–26. elokuuta 2023, uuden lukuvuoden kynnyksellä. Alasimen 12 osallistujaa olivat uran eri vaiheissa olevia kääntämisen opettajia ja tutkijoita kaikista kääntäjiä kouluttavista yliopistoista eli Tampereelta, Joensuusta, Turusta ja Helsingistä. Joillakuilla oli jonkin verran julkaistuja käännoksiä tai kokemusta kaunokirjallisen kääntämisen opettamisesta. Kaikilla oli intoa oppia aiheesta lisää.

2 Kurssin sisältö

Työpajan keskeisin sisältö oli opettajien omien, ennakkotehtävänä tehtyjen suomennosten käsitteleminen ryhmässä. Muutaman sivun suomennokset englannin- ja ruotsinkielisistä teoksista olivat jo ennen kurssin alkua saaneet osallistujat tunnistamaan oman osaamisensa rajoja ja kaunokirjallisen tekstin analyysitaitojensa ruosteisuutta. Vietimme tunteja pitkän pöydän ääressä Metsälinnan salissa ruotien käännoksiä virke virkkeeltä. Yksityiskohtiin paneutuva tarkastelu muistutti teoksen kokonaislaadun ymmärtämisen tärkeydestä, systemaattisuuden olennaisuudesta samoin kuin sen liiallisen noudattamisen vaarallisuudesta, kunkin henkilöahmon pään sisään pääsyn vaikeudesta ja vapaan epäsuoran kerronnan juonikkuudesta ja monista muistakin seikoista. Samalla opimme iloitsemaan vieruskaverin onnistuneista ratkaisuista ja joskus omistammekin. Kääntäjän äänien moninaisuus tuli moneen kertaan todistetuksi, samoin tarve huolella kuunnella kirjailijan ääntä. Tarpeellista oli myös se, että me opettajat asetimme kerrankin opiskelijan asemaan, kokemaan omakohtaisesti jännitykset, noloudet ja varmuuden hetket, kun jokainen vuorollaan otti omalla äänellään oman käännoksensä vastuulleen.

Ammattikäntäjät toivat omat käännosversionsa yhteiseen keskusteluun, samoin Alice itse. Se toi tekstien käsittelyyn sekä kollegiaalista tasa-arvoa että lukuisia mahdollisuuksia mallioppimiseen. Meitä kurssilaisia kohdeltiin lempeän suorasukaisesti. Ja niin pitikin. Eri vaihtoehtojen yksityiskohtainen ruotiminen ja onnistumisten ja kompastumisten esiin nostaminen ja niistä keskusteleminen olivat työpajan keskeistä

antia. Erikseen haluan mainita Jaakon esiin tuoman miesnäkökulman, joka naisvaltaisessa joukossa monessa kohtaa muistutti mieslukijoiden huomioimisesta, olipa kyse autoista, aseista tai mieshahmoon samaistumisesta.

Omien käännösten vertailun ohessa ohjelmassa oli kaksi kiinnostavaa välipalatehtävää. Analyysiharjoituksessa selvittelimme pareittain yhdeksän anonyymien tekstiesimerkin piirteitä ja koetimme niiden avulla arvioida/päätellä, onko kyseessä suomennos vai alun perin suomeksi kirjoitettu teksti. Tehtävä oli yllättävän vaikea. Itselleni osui pätkä pitkän uran ja suurten painosten kotimaiselta dekkaristilta. Parini kanssa olimme olleet aivan varmoja siitä, että kyseessä oli ilman muuta käännös. Kirjallisuudentutkimuksessa on puhuttu teoksista, jotka on kirjoitettu kääntämistä silmällä pitäen tai ovat jo syntyessään eri tavoin ”käännettyjä” (Walkowitz 2015, *Born Translated*). Olisiko tässä kyseessä teeman muunnelma, käännettyltä kuulostavaksi kirjoittaminen?

Toinen välipalatehtävä vei meidät viimeisenä iltana runokäännösten pariin. Ryhmä huokaili tehtävän vaativuutta ja inspiraatioviinilaseja täytettiin, mutta niin vain syntyi kirjo erilaisia tulkintoja iirinkielisestä runosta ja sen englanninkielisestä käännöksestä, ja illalla vietimme runomattinean uunituoreiden runosuomennosten äärellä.

Mukana olleet ammattilaiset olivat jo monen alasimen konkareita. Me opettajat kuulemma olimme kääntäjäryhmiä analyttisempia ja puheliaampia ja meillä oli ”arsenaali nimilappuja perusteluille”. Vaikea sanoa. Minusta olimme hyvin tekstiorientoituneita, mitä nyt ehkä narratologinen tekstintutkimus inspiroi välillä sen taitajia laveisiinkin pohdintoihin. Keskusteluissa puhutti konekääntäminen ja laajemminkin kaunokirjallisuuden kääntäjän teknologiset apuvälineet. Esillä oli myös ekologisuus ja kestävyys, ja kävimme keskustelua automatisoidun kääntämisen hiilijalanjäljestä, jota on vasta äskettäin alettu tarkastella kriittisesti.

Itselleni avainasiaksi keskusteluista jäi mieleen kysymys siitä, mitä menetetään, jos luovaa prosessia tehostetaan. Onko luovaa prosessia oikeastaan mahdollista tai mielekästä nopeuttaa? Teoksen sisäistäminen ja sen uudelleen kirjoittaminen vaatii joka tapauksessa oman aikansa. Mitkä asiat tai vaiheet voidaan lopulta määritellä pelkäksi rutiiniksi? Vaikuttaako sellaiseksi katsottujen asioiden automatisointi luovaan prosessiin ja jos vaikuttaa, millä tavalla? Entä mitä sillä säästyneellä ajalla olisi tarkoitus tehdä? Jos automaation on tarkoitus vapauttaa ihminen rutiineista vapaaseen luovaan työhön, mihin luovan työn automatisointi sitten meidät vapauttaa?

3 Mitä saimme?

Kurssin loppukeskustelussa osallistujat olivat tyytyväisiä. Me opettajat koimme saaneemme sopivasti itseluottamusta kaunokirjallisuuden kääntämisen opettamiseen, ja sopivasti nöyryyttä pitämään meidät valppaina ja varpaillamme opettajan roolissamme. Saimme myös kaksi perusteellista ja ajantasaista tietoisuutta, toisen kaunokirjallisuuden kääntäjän työstä ja toisen toimeentulosta. Monille iloinen yllätys oli positiivinen kuva kirjallisuuden kääntämisen tilasta ja tulevaisuudesta. Niin kuin työpajan tavoitteenakin oli, kääntämisen opiskelijoille olemme jo saman syksyn kurseilla päässeet kertomaan,

että uusillekin taitaville suomentajille on alalla tilaa ja että luovien alojen ammattilaisten joukossa suomentajien toimeentulo on nykyään varsin kohtuullisella tasolla. Esimerkiksi lainauskorvausten nykytason merkitys oli monille meistä uutta tietoa.

Urjalan Metsälinna tarjosi työpajalle erinomaiset puitteet. Vanhan talon seesteinen tunnelma, emännän tarinat ja vierailuumme osuneet iloiset perheutiset toivat oman sympaattisen sävynsä. Jaetut makuuhuoneet ja joka-aamuiset kylpyhuonesovittelut ja uni- ja unettomuusraportit vahvistivat jo muutoinkin vahvaa yhteisöllisyyden tunnetta. Aamukasteen kimalluttamat hämähäkinseitit, polun varren varvikoiden viimeiset marjat, pelloilla loikkivat peurat, pimenevässä illassa lentävät lepakot, yötaivaan ylle kaartuva linnunrata ja vanhan saunan pehmeät löylyt täydensivät moniaistisen kokemuksen.

Loppukeskustelussa tulivat esiin myös tunteet, ja puhuimme siitä, miten hienoa oli osin puolittutussa kollegiaalisessa ryhmässä se, että olimme kaikki valmiita olemaan auki ja asettumaan alttiiksi, ilman akateemisia suojauksia. Lukuvuoden alkukiireiden lomassa neljä päivää suljetussa piirissä, kieltä maistelemassa ja kielen kanssa leikkimässä oli meditatiivinen ja jopa terapeuttinen kokemus. Moni saattoi yhtyä tiivistykseen: ”Olen nauttinut niin että itkettää.”

Kirjoittaja

Kaisa Koskinen toimii käännöstieteen professorina Tampereen yliopistossa. Tämänhetkinen tutkimus kohdistuu muun muassa institutionaaliseen kääntämiseen, kääntämisen sosiologiaan ja paraprofessionaaliin käännöstoimintaan.

Sähköpostiosoite: [kaisa.koskinen\(at\)tuni.fi](mailto:kaisa.koskinen(at)tuni.fi)